

УДК 94. (477.6):330 + 314.7

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ СХІДНОЇ УКРАЇНИ В 1920–1939 рр.

МИКОЛА АЛФЬОРОВ,*кандидат історичних наук, доцент Горлівського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом*

У статті досліджується розвиток міст Східної України в 1920-1939 рр., у т. ч. зміни в чисельності, складі населення та ін. Особливу увагу приділено аналізу даних переписів 1926, 1937, 1939 рр. Показано вплив політичних та економічних чинників на зміну чисельності населення, природний та механічний приріст міст Східної України.

Ключові слова: Східна Україна, Донбас, регіон, населення, чисельність, природний і механічний приріст.

Постановка питання. У сучасному світі проблеми демографічного розвитку набувають надзвичайної актуальності. Окремі країни демонструють високий рівень зростання населення, у той же час деякі інші - стійке зменшення населення, що позначається на розвитку людства. Питання демографічного розвитку України викликають усе більшу увагу сучасних дослідників, проте й досі залишаються маловивченими. Особливо це стосується періоду 20-30-х рр. ХХ ст. Вивчення питань демографічного розвитку в цей період як у Східній Україні, так і в Україні в цілому не було об'єктом спеціального дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі питання історії 1920-30-х років розглянуто в колективних працях [1], а також монографіях Л. І. Васькіної [2], А. А. Матюгіна [3], В. Б. Жиромської [4]. С. В. Кульчицький розглянув розвиток України в добу нової економічної політики [5], О. М. Бут та П. В. Добров приділили увагу "економічній контрреволюції" в 20-30-ті роки ХХ ст. [6]. Багато праць приділено вивченню історії Донбасу того часу. Д. А. Першак розглянув склад робітників вугільної промисловості регіону [7], В. М. Нікольський та В. М. Ізюмов [8] дослідили становлення та розвиток кооперації в період НЕПу. На сучасному етапі багато уваги приділяється вивченню репресій. Так, В. М. Нікольський розглянув репресивну діяльність органів держбезпеки СРСР в УРСР та її наслідки [9]. Проблема соціально-економічного, етнічного розвитку Донбасу в цей період також присвячено праці окремих дослідників. З. Г. Лихолобова та В. Коваленко приділили увагу процесам урбанізації в регіоні в 1926-1939 рр. [10], К. В. Нікітенко - проблемам недержавного сектора економіки [11], О. В. Стяжкіна розглянула пересічну людину Донбасу на початку 1920-х рр. у вимірі слова, простору, часу [12], О. М. Сапіцина проаналізувала потребу жіночої робочої сили в сільському господарстві в контексті вирішення проблеми безробіття в країні [13], О. Ю. Сучкова зосередила увагу на дослідженні єврейської меншини в регіоні та змінах у її складі в 1920-1930-ті рр. [14]. О. В. Струченков дослідив умови праці інженерно-технічних спеціалістів промисловості Донбасу в добу радянської

модернізації (кінець 1920-х - 1930-ті роки) [15], Н. Г. Малярчук розглянула створення російських національно-територіальних одиниць у Донбасі в 20-х - на початку 30-х рр. ХХ ст. [16] та ін. Окремі питання соціального розвитку населення України та регіону розглянуто в дисертаційних дослідженнях О. І. Корської [17], Д. К. Гринь [18], Н. Т. Гогохія [19], Ф. Г. Турченко [20], В. В. Кабачек [21].

Мета статті - на основі аналізу літератури та джерел дослідити зміни демографічних показників населення міст Східної України в 1920-1939 рр.

Виклад основного матеріалу. У 1920 р. становище окремих частин регіону Східної України відрізнялося один від одного. Харків із 1917 до 1934 р. був столицею радянської України, - не тільки політичним, адміністративним, але й промисловим, культурним центром, що надавало його населенню окремі соціальні переваги. У той же час на Харківщині переважало сільське населення й сільське виробництво, міста переважно відносилися до малих і середніх. Донбас у цей час був паливно-енергетичною базою країни. Проте промисловість розвивалася здебільшого в невеликих містах та робітничих селищах. Революція і громадянська війна, здійснення на практиці політики "воєнного комунізму" негативно позначилися на соціально-економічному та демографічному розвитку Східної України. У першу чергу вони відбилися на стані виробництва та чисельності населення регіону, на демографічних показниках, особливо міст. Міське населення скоротилося в 1920 р. на 30 % [22]. Найбільш відчутні були втрати в промислових містах, де зосереджувалися великі підприємства, які найбільше постраждали від війни. Утрати чоловічого населення в містах були найбільш відчутні у віці від 20 до 29 років. На частку цієї групи припадало 13-14 % [23]. Співвідношення чоловіків і жінок у віковій групі молоді від 20 до 24 років складало 1 : 2,3; а від 25 до 29 років - відповідно 1 : 2 [24]. Відбулися зміни й у статеві-віковому складі населення в групі від 15 до 19 років. Зменшення чоловічого міського населення торкнулося особливо тих районів, де точилися найбільш запеклі бої під час громадянської війни та інтервенції.

Повоєнний час характеризувався деякою стабі-

№ 8 (99) листопад 2009 р.

лізацією, проте в містах було зруйновано багато промислових підприємств, панувало безробіття. І все ж із 1920 р. до 1923 р. чисельність міського населення зросла в середньому на 7,1 % [25]. Відновлення порушеного війною господарства, яке розпочалося з уведенням НЕПу, призвело до нових змін у статеві-віковому складі міського населення. Найбільше на цьому процесі позначилися повернення демобілізованих із Червоної Армії робітників та інших категорій міського населення, міграції сільського населення до міст, особливо під час голоду 1921-1922 рр. "Комуністичні експерименти, які зводилися до відкритого пограбування селян, а також посуха 1921 р. призвели до масового голоду" [26]. Голод спричинив різке скорочення поголів'я продуктивної й робочої худоби, підірвав селянське господарство, сприяв міграції сільського населення до міст. Усе це призвело до того, що в 1923 р. статеві-віковий склад населення міст почав вирівнюватися. Зросла частка чоловіків у всіх вікових групах від 20 до 35 років. Збільшилася й питома вага молоді від 20 до 29 років у містах.

Голод призвів до зниження природного приросту населення, а в Юзівці, Старобільську, Маріуполі, Бахмуті та ін. фіксувався негативний показник природного приросту, тобто кількість померлих перевищувала кількість народжених. 1922 рік приніс дещо кращий врожай, розпочався перехід від натуральної до грошової заробітної платні, що на фоні низьких цін на сільгосппродукцію матеріально стимулювало повернення робітників на підприємства, прибуття нових робітників із інших регіонів. Проте наслідки голоду, викликаного посухою й невмілими економічними заходами влади, не вдалося подолати ні в 1921 р., ні в 1922 р. Тільки наступний рік приніс деяку стабілізацію як в економічному, так і демографічному розвитку.

Міста й села Східної України переживали важкий час, у промислових містах зберігалася висока плінність населення через тяжкі умови праці й життя, наявне безробіття. Не маючи змоги працевлаштуватися, люди в пошуках роботи змінювали місце проживання. Особливо страждали підприємства через плінність кваліфікованих кадрів, чисельність яких і так скоротилася в минулі роки. Тому постановою РНК СРСР від 6 вересня 1922 р. передбачалося обов'язкове виселення в адміністративному порядку з будинків, закріплених за підприємствами та установами, усіх осіб, не пов'язаних або таких, що втратили зв'язок із підприємствами. Це повинно було закріпити кваліфікованих робітників за підприємствами й зменшити плінність кваліфікованих кадрів. Утім, це відбивало позицію радянської влади в житловій політиці загалом. Ще з часу встановлення радянської влади з будинків почали виселяти представників т. зв. нетрудових елементів, а до помешкань, із яких було зроблено комунальні квартири, вселяти робітників. Це була не тільки спроба якось послабити житлову кризу, характерну для промислових міст, а втілення на практиці теоретичних поглядів панівної ідеології. Оскільки в країні було встановлено диктатуру пролетаріату, який зосереджувався в першу чергу в містах, то міста повинні були стати "бастіоном" пролетарської диктатури, усі представники колишнього панівного класу обмежувалися не тільки в правах, але й у власності. Проведення такої політики було можливим тому, що від початку нової влади держава проголосила державну власність на житло. Щоправда, суцільному одержавленню жит-

ла перешкоджали особливості розвитку міст Східної України, де переважала індивідуальна забудова. На їх тлі відрізнявся Харків, який став столицею УСРР. Міста Харківщини виникли задовго до міст Донбасу, що було пов'язано із особливостями залюднення краю. Проте здебільшого були невеликими й середніми та пов'язаними, перш за все, із сільським господарством та переробкою його продукції, а також виконували функції адміністративних центрів сільськогосподарських районів або були транспортними вузлами (Лозова). Це зумовило їх досить компактне розташування. Дещо інакше виглядали населені пункти Донбасу, значна кількість яких з'явилася тільки в другій половині XIX ст., коли розпочалося промислове освоєння регіону. Перш за все він був пов'язаний із розвитком вугледобутку та металургії. Це наклало свій відбиток на населені пункти. Практично до кінця 1920-х років будівництво в Донбасі велось "колоніями" - поселеннями при кожному промисловому підприємстві. Наприклад, Кадіївка в ті роки складалася із 47 таких поселень, що виникли в різні роки [27] й існували відокремлено, доки промисловий розвиток не призвів до їх злиття. Переважали казарми, бараки та землянки. Це відбивало той факт, що з початку промислового розвитку краю розпочалися міграції населення до нього. Прибувало сільське населення, щоб важкою працею заробити гроші на придбання худоби й сільськогосподарського реманенту та повернутися з грошима додому, тобто частина робітників сприймала свою працю як тимчасову.

Природний рух населення відзначався позитивною динамікою. Однак значним був і механічний рух населення, особливо робітників. Так, у жовтні 1921 р. чисельність шахтарів досягла 96 тис. осіб, а в 1922 р. - 116,7 тис. осіб [28]. Проте існуючі на той час підприємства не мали змоги поглинути всю робочу силу, тому частина робітників займалася й сільськогосподарським виробництвом або покидала край. Так, залізнична криза 1922 р., коли залізничники не могли своєчасно вивезти вугілля із шахт, призвела до кризи й вугледобутку. Шахти почали скорочувати видобуток вугілля, відповідно скорочували й робітників, унаслідок чого їх чисельність зменшилася з 116,7 тис. осіб до 90,4 тис. осіб. Однак надлишок робочої сили мав тимчасовий характер, тому всі зусилля прикладалися задля того, щоб зберегти контингент робітників. Одночасно відбувалася концентрація робітників на великих підприємствах. Так, до середини 1923 р. на 272 підприємствах ценової промисловості працювало 188 тис. осіб, або 91 % від усіх зайнятих у виробництві. На державних підприємствах, які складали на початок 1923 р. 27,1 % від загальної кількості, працювало 98,3 тис. осіб, на підприємствах кооперації - 0,6 %, у приватному секторі, який складав 66,4 % підприємств, - лише 1,1 % робітників. Криза збуту вугілля продовжилася до кінця 1924 р. У зв'язку із цим було призупинено роботу не тільки копалень, але й металургійних заводів, що викликало відтік робітників із міських пунктів. Проте це не призвело до вирішення житлової проблеми. І тільки відновлення сільського господарства, подолання наслідків голоду та вплив нової економічної політики сприяли поступовому відновленню виробництва та подальшому зростанню міст і міського населення.

Перші зміни стали помітні в 1925 р., коли було відновлено роботу на Макіївському, Сталінському

(Юзівському), Маріупольському та ін. металургійних заводах. У цьому ж році було ліквідовано Донецьку губернію й створено на її території 5 округів: Сталінський, Маріупольський, Артемівський, Луганський, Старобільський, які проіснували до 1930 р., коли їх було замінено 17 районами, а в 1932 р. було створено Сталінську область. Разом із цим, здійснюючи курс на індустріалізацію, ішли реконструкція та будівництво підприємств. У 1928 р. розпочали роботу Горлівський і Рутченківський коксохімічні заводи, у 1933 р. - реконструйовано Горлівський азотнотуковий комбінат, у 1934 р. до ладу стали завод "Азовсталь", Новокраматорський машинобудівний завод та ін., що зумовило появу нових і зростання старих міст і містечок. Продовжувалася й житлова криза. З 1923 до 1926 р. у Сталінському окрузі чисельність населення зросла на 120 %, а житловий фонд зріс з 29,1 млн кв. м до 30,9 млн кв. м. У містах відбулося різке зменшення середньої площі житла, яке припадало на кожного мешканця. Так, у Харкові з 1924 р. до 1929 р. розмір житлової площі на одного мешканця впав з 6,82 кв. м до 5,70 кв. м [29]. Розвиток міст породжував і нові проблеми. Особливо це стосувалося міст Донбасу, де подальший розвиток промисловості й масові міграції (як керовані, так і некеровані) призвели до злиття окремих поселень колоній навколо домінуючого. Так, у 1926 р. до меж Сталіно (Юзівки) було включено селища Вітка, Смолянка, Калинівка та ін., що поставило нові питання, зокрема про водопостачання.

Початок форсованої індустріалізації призвів до ліквідації безробіття в 1930 р., знову постало питання про необхідність залучення нових робітників. Гостра потреба в робочій силі потребувала жорсткого прикріплення робітників до робочих місць. Тому влада приймає нові законодавчі акти, спрямовані на посилення залежності людей від наявності постійного місця роботи, звужуючи можливість некерованих міграцій. Постанови ЦВК і РНК СРСР від 13 лютого, 17 серпня, 7 вересня, 13 вересня 1931 р. надавали новим відомствам право використовувати житло як засіб примусу до праці, дозволяючи виселення осіб, що належали до "нетрудових елементів", без надання іншого житла [30]. У наступні роки міграції сільського населення до міст посилювалися. Цьому сприяли проведення суцільної колективізації та голодомор 1932-1933 рр. Місто приваблювало картковою системою, за допомогою якої можна було вижити під час голодомору. Щоправда, карткову систему було введено ще в січні 1931 р. Картки видавалися на харчі та промислові товари. Із самого початку існувало 4 переліки постачання (особливий, перший, другий та третій). За ними переваги в постачанні надавалися мешканцям промислових міст за категоріями та промисловим робітникам державних підприємств [31]. Саме в цей час починається бурхливе зростання чисельності міського населення та зростання території міст Східної України (див. табл. 1).

Таблиця 1. - Зміни чисельності населення окремих міст Східної України в 1926-1939 рр. [32]

Міста	1926 р.	1931 р.	1937 р.	1939 р.
Харків	409 543	--	759385	833000
Сталіно	105857	194275	241397	462395
Луганськ	71780	96821	170456	213007
Артемівськ	37780	42348	53107	55165
Ворошилівськ	16040	43223	53202	54794
Горлівка	13992	20125	85854	108693
Кадіївка	17102	42254	64215	134920
Костянтинівка	25303	57527	91353	95087
Красний Луч	7029	15886	--	50829
Краматорськ	12348	26152	93387	93350
Макіївка	51471	91024	160239	240145
Маріуполь	41341	105921	190862	222427
Єнакієве	24329	60100	85136	88246
Слов'янськ	28771	53859	69928	75542

Аналізуючи таблицю, можна відзначити, що в 1920-1930-ті роки з'явилися нові міста, чисельність яких у зв'язку з індустріальним розвитком стрімко зростала. Так, у Донбасі до 1917 р. нараховувалося тільки 4 міста: Бахмут, Слов'янськ, Маріуполь, Юзівка [33]. У 1939 р. чисельність населення Донбасу складала 4941 тис. осіб, міське населення досягло 2421 тис. осіб й складало 75,3 % від усього населення. Кількість міст зросла до 54, міських поселень - до 144 [34]. На Харківщині кількість міст зростала повільніше, головні зміни відбувалися в старих містах, чисельність населення яких поступово зростала. Найбільш стрімко вона збільшувалася у Харкові, який до 1934 р. був столицею радянської України, провідним науковим, культурним і промисловим центром, у якому в роки індустріалізації з'явилася багато нових підприємств, що призводило до значних міграцій населення. Статус сто-

лиці дозволив розпочати його реконструкцію (головним чином центру міста), на що спрямовувалися значні кошти. Переїзд радянського уряду України до Києва уповільнив цей процес, і все ж Харків залишався "другою столицею" України в подальші роки, впливаючи на політичні, економічні та соціальні процеси в Східній Україні та її містах.

У другій половині 1930-х років продовжувалося будівництво нових шахт та заводів у містах Східної України, що сприяло постійному зростанню населення, особливо промислових міст та робітничих селищ.

Таким чином, перехід від воєнного комунізму до "нової економічної політики", а згодом до форсованої індустріалізації та суцільної колективізації, масових репресій призвели до зростання чисельності населення регіону Східної України, що заклало підмурок у подальше формування його трудових ресурсів.

Висновки

Революція і громадянська війна, а також політика "воєнного комунізму" негативно позначилися на розвитку економіки, чисельності та складі населення міст Східної України. Для відбудови підприємств та забезпечення потреб країни у вугіллі та металі використовувалася примусова праця трудармійців, що обумовлювало дезертирство. Становище ускладнилося особливо під час голоду 1921-1922 рр. Тільки перехід до "нової економічної політики" призвів до кардинальних змін - було відбудовано промисловість, постійно зростали чисельність населення регіону та його міст, а відповідно й трудових ресурсів, відновився його природний та зростає механічний приріст. Проведення форсованої індустріалізації поклало початок подальшому бурхливому розвитку економіки Східної України, перш за все Донбасу, та нових міграцій населення до міст. Це дозволило забезпечити подальший розвиток економіки Східної України, заклало підмурок у подальше формування його трудових ресурсів. Найбільш стрімко в цей час розвивалися міста - центри вугледобутку, металургії та машинобудування. Особливо стрімко зростала чисельність населення Харкова, який до 1934 р. був столицею УСРР, науковим, культурним, промисловим та транспортним центром.

У цей час склалися й основні риси будівельної та житлової політики радянської влади. Перевага надавалася промисловому будівництву та створенню робітничих селищ навколо підприємств, а житлова політика мала на меті перетворити міста на "бастиони" влади - місця концентрації робітничого класу, щоб зміцнити соціальні підвалини радянської влади. Тому житловий фонд у різних формах ставав власністю держави, "нетрудові" елементи підлягали виселенню з міст, а щодо робітників житло стало засобом примусу до праці, бо в разі звільнення з підприємства робітник підлягав виселенню. Влада була зацікавлена в існуванні нестачі житла, що дозволяло керувати поведінкою й працею робітників, а не у швидкому вирішенні житлової проблеми. Незважаючи на це, міграції населення до міст у зазначений період набули значних обсягів, що й призвело до збільшення темпів урбанізації Східної України та зростання чисельності населення міст, етнодемографічних змін при невирішеності існуючих проблем. У подальших дослідженнях із тематики демографічного розвитку необхідно простежити розвиток невеликих міст Східної України, зокрема в період 1920-1939 рр.

ЛІТЕРАТУРА:

1. История рабочих Донбасса. - К. : Наукова думка, 1981. - Т. 1; Лаврів П. І. Історія Південно-Східної України / П. І. Лаврів. - К. : УВС, 1996. - 208 с.
2. Васькина Л. И. Рабочий класс СССР накануне индустриализации: численность, состав, размещение / Л. И. Васькина. - М. : Наука, 1981.
3. Матюгин А. А. Рабочий класс СССР в годы восстановления народного хозяйства (1921-1925) / А. А. Матюгин. - М. : Наука, 1962.
4. Жиромская В. Б. Советский город 1921-1925 гг. Проблемы социальной структуры / В. Б. Жиромская. - М. : Наука, 1988.
5. Кульчицкий С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.): спроба побудови концептуальних заasad реальної історії / С. В. Кульчицкий. - К., 1995.
6. Бут О. М. "Економічна контрреволюція" в Україні 20-30-і роки ХХ ст.: Від нових джерел до нового осмислення / О. М. Бут, П. В. Добров ; під ред. О. М. Бута. - Донецьк, 2002. - 316 с.
7. Першак Д. А. Состав рабочих угольной промышленности Донбасса в 1917-1920 гг. : тезисы докладов респ. конференции "История рабочего класса в УССР в период социализма, 12-14 апреля 1967 г." / Д. А. Першак. - Харьков : Изд. Харьковского университета, 1967. - С. 38-45.
8. Никольский В. Н. НЭП в Донбассе : историческое исследование / В. Н. Никольский, В. Н. Изюмов. - Донецк, 1992.
9. Никольский В. М. Репрессивная деятельность органов держбезопасности СРСР в Україні (кінець 1920-х - 1950-ті рр.) : історико-статистичне дослідження / В. М. Никольский. - Донецьк, 2003. - 624 с.
10. Лихолобова З. Г. Процессы урбанизации в Донбассе (1926-1939) / З. Г. Лихолобова, В. Коваленко // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк, 1994. - Кн. 3. - С. 56-74.
11. Нікітенко К. В. Висвітлення проблем недержавного сектора промисловості України в умовах НЕПу в історіографії 1920-х років / К. В. Нікітенко // Нові сторінки історії Донбасу. - Кн. 13/14. - С. 108-115.
12. Стяжкіна О. В. Пересічна людина Донбасу на початку 1920-х років: У пошуках слова, простора і часу / О. В. Стяжкіна // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк, 2007. - Кн. 13/14. - С. 76-99.
13. Сапіцина О. М. Аналіз потреби жіночої робочої сили в сільському господарстві в контексті вирішення проблеми безробіття в СРСР (середина 20-х - початок 30-х рр. ХХ ст.) / О. М. Сапіцина // Історичні записки. - Луганськ : Вид. СНУ, 2005. - Вип. 7. - С. 184-191.
14. Сучкова О. Ю. Єврейська етнічна меншина в Донбасі (1920-1930-і рр.) / О. Ю. Сучкова // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк, 2006. - Кн. 12. - С. 105-115.
15. Струченков О. В. Умови праці інженерно-технічних спеціалістів промисловості Донбасу в добу радянської модернізації (кінець 1920-х - 1930-і роки) / О. В. Струченков // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк, 2007. - Кн. 13/14. - С. 260-274.
16. Малярчук Н. Г. Створення російських національно-територіальних одиниць в Донбасі в 20-х - на початку 30-х рр. ХХ ст. / Н. Г. Малярчук // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк, 2007. - Кн. 13/14. - С. 274-291.
17. Кокорська О. І. Соціальний розвиток міст Донбасу (друга половина 20-х - 30-ті роки ХХ ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О. І. Кокорська. - К., 1995.
18. Гринь Д. К. Соціально-демографічні процеси в містах України (1920-1930 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Д. К. Гринь. - К., 2000.
19. Гогохія Н. Т. Українське радянське місто 1929-1938 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Н. Т. Гогохія. - Луганськ, 2001.
20. Турченко Ф. Г. Основные изменения в социально-классовой структуре городского населения Советской Украины в 20-е годы : дисс. на получение науч. степени канд. ист. наук : рукопись / Ф. Г. Турченко. - Х., 1976.
21. Кабачек В. В. Діяльність місцевих органів державних органів України по розвитку промисловості в 1921-1922 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / В. В. Кабачек. - Х., 2008.
22. Жиромская В. Б. Советский город 1921 - 1925 гг. Проблемы социальной структуры / В. Б. Жиромская. - М. : Наука, 1988. - С. 44.
23. Указ. праця. - С. 69.
24. Указ. праця. - С. 69.
25. Указ. праця. - С. 45.
26. Бут О. М. "Економічна контрреволюція" в Україні 20-30-і роки ХХ ст.: від нових джерел до нового осмислення / О. М. Бут, П. В. Добров ; під ред. О. М. Бута. - Донецьк, 2002. - С. 45.
27. Давидович М. Л. Принципи й практика районного планування Донбасу / М. Л. Давидович // Будівництво. - 1932. - № 11-12. - С. 392-397.
28. История рабочих Донбасса. - К., 1981. - Т. 1. - С. 205.

29. Горомосов М. С. Житлова справа в УСРР за 10 років радянської влади / М. С. Горомосов // Профілактична медицина. - 1933. - № 3-4. - С. 76-93.

30. Бут О. М. Указ. праця. - С. 46.

31. Бут О. М. Указ. праця. - С. 47.

32. Таблицю складено за: Всесоюзная перепись населения 1937 г.: краткие итоги ; АН СССР, Ин-т истории СССР : [сост. Н. А. Араховец и др.]. - М., 1991. - С. 29, 66; Кокорська О. І. Соціальний розвиток міст Донбасу (друга половина 20-х

- 30-ті роки ХХ ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О. І. Кокорська. - К., 1995. - С. 32.

33. История городов и сел Украинской ССР (Донецкая область). - К. : Гл. ред. УСЭ, 1976. - С. 52.

34. Лихолобова З. Г. Міста Донбасу в роки радянської модернізації: особливості менталітету городян (кінець 1920-х - 1930-ті рр.) / З. Г. Лихолобова // Нові сторінки історії Донбасу. - Донецьк : ДонУ, 2006. - Кн. 12. - С. 94.

M. Alfiorov

TOWNS OF OST UKRAINE IN 1920–1939

In article consider the development of towns of Ost Ukraine, population changes in 1920-1926 years, in his storage quantity and other. Shown changes dynamics quantity of population in 1926, 1937, 1939 years. The conclusions on the nature of influence of political factoris into changes quantity of population, natural and mechanical increase.

Key words: Ost Ukraine, Donbas, region, population, natural and mechanical increase of population, quantity.

© М. Алфьоров

Надійшла до редакції 25.09.2009

УДК 9.477:980

УКРАЇНА–БРАЗИЛІЯ: СПІВПРАЦЯ В НАУКОВО–ОСВІТНІЙ ТА МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗЯХ НА МЕЖІ ХХ–ХХІ століть

ІРИНА ЛАЗНЄВА,

аспірант кафедри українознавства Запорізького національного технічного університету

На основі архівних матеріалів проведено огляд та аналіз українсько-бразильських взаємовідносин у науково-освітній та медичній галузях на межі ХХ-ХХІ століть. Виділено перспективні напрямки двосторонніх контактів у зазначених сферах, наведено конкретні приклади співпраці, критично оцінено стан та перспективи розвитку взаємовідносин. Викладено конкретні рекомендації щодо шляхів покращення двостороннього співробітництва.

Ключові слова: Україна, Бразилія, співробітництво, наукові зв'язки, освіта, наука, медицина, міжрегіональні взаємини.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано її вирішення. Українсько-бразильське співробітництво в галузі освіти та науки розпочалося ще в 1967 році підготовкою спеціалістів для Федеративної Республіки Бразилія із числа її громадян у вищих навчальних закладах України.

Дослідження літератури, яка безпосередньо стосується тематики українсько-бразильських відносин та дотичних до неї проблем показала, що при наявності значного обсягу праць, присвячених розвитку міждержавної співпраці країн у різноманітних галузях, питання українсько-бразильського співробітництва в галузі освіти, науки та медицини залишилися фактично поза увагою науковців.

Першим цілісним та чи не єдиним дослідженням українсько-бразильських взаємин середини 90-х

років ХХ ст. була дисертаційна робота А. Бредіхіна. У ній автор висвітлює основні форми та напрями політичного та торговельно-економічного співробітництва України з найбільшими країнами Латинської Америки протягом 1994-1997 років, розглядає українсько-бразильські зв'язки на прикладі відносин України з країнами ЛАК - Аргентиною, Бразилією та Чилі, а також дає прогнозований аналіз розвитку й розширення українсько-бразильської співпраці.

У той самий період у наукових журналах почали з'являтися матеріали, у яких розглядалися передумови встановлення та розвитку різностороннього співробітництва України з країнами Латинської Америки, зокрема Бразилією. Наприклад, статті В. Кириченка, В. Матвієнка, В. Троненка, М. Сороки характеризують динаміку зовнішньополітичних контактів представників двох держав, позитивні та не-

№ 8 (99) листопад 2009 р.